

DIGITAL LITTERATUR
OG BIBLIOTEKERNES
NYE ROLLER

Af Søren Bro Pold

Center for Digital Æstetik-forskning

SKRIFTSERIE

Center for Digital Æstetik-forskning

Nr. 16 – 2010

Søren Bro Pold

Digital litteratur og bibliotekernes nye roller

Udgiver: Center for Digital Æstetik-forskning

IT-Parken Helsingforsgade 14, DK-8200 Århus N

e-mail: info@digital-aestetik.dk • darc.imv.au.dk

Tryk: Reprocenteret, Det Naturvidenskabelige Fakultet, Aarhus Universitet

Copyright © 2010 Center for Digital Æstetik-forskning og forfatteren.

ISBN 87-91810-16-7

De enkelte numre kan rekvireres ved henvendelse til Center for Digital Æstetik-forskning, så længe oplaget rækker. Skriftserien forlægger også i en elektronisk udgave, der kan hentes på centerets hjemmeside. Støttet af Digital Urban Living Research Center, Det Strategiske Forskningsråd, bevilling nr. 2128-07-0011.

I serien er foreløbig udgivet følgende titler:

1. Kim Cascone: *Laptop Music – counterfeiting aura in the age of infinite reproduction.*
2. Pia Wirnfeldt: *Netkunsten og sidemetaforen - transparensforestillinger og kritiske kunstneriske potentialer.*
3. Anne Sophie Warberg Løssing: *Internettet som udstillingsramme.*
4. Søren Pold: *Genrer i digital kunst*
5. Morten Breinbjerg: *Emergens – om tilsynekomstens æstetik*
6. Falk Heinrich: *Kunst som transiente kommunikationssystemer*
7. Lone Koefoed Hansen & Jacob Wamberg: *Interface eller interlace?*
8. Lars Kiel Bertelsen: *Vindue, spejl, skærm – transparensmetaforik i 'nye medier'*
9. Henrik Kaare Nielsen & Søren Pold: *Kulturkamp.com – mellem åbne værker og intellektuel ejendomsret*
10. Bodil Marie Thomsen: *Real-time interface – om tidslig simultanitet, rumlig transmission og haptiske billeder*
11. Morten Breinbjerg: *Musikkens interfaces*
12. Henrik Kaare Nielsen: *Internettet og den demokratiske offentlighed*
13. Matthew Fuller: *Softness: Interrogability; General Intellect; Art Methodologies in Software*
14. Kjetil Sandvik: *In and Out of Character – Complex Role-play and Dramaturgy in an Online World*
15. Henrik Kaare Nielsen: *Interfacekultur og æstetisk erfaringsdannelse*
16. Søren Bro Pold: *Digital litteratur og bibliotekernes nye roller*

DIGITAL LITTERATUR OG BIBLIOTEKERNES NYE ROLLER

Evaluering af projektmodningen Åbent Værk, Roskilde Bibliotekerne.

”Hvad er netlitteratur? Er det noget bibliotekerne skal beskæftige sig med? Hvis de skal, hvordan skal de så gøre det? Hvilken rolle skal bibliotekerne spille i netlitteraturens digitale landskab. Hvilke redskaber skal man bruge? Åbent værk er et projekt der skal prøve at give svar på disse spørgsmål. Det er et projekt som skal give ideer til en digital løsning.” Sådan præsenteres projektet Åbent Værk på www.netlitteratur.dk. Jeg deltog i projektet og havde tilmed rollen som følgeforsker. I det følgende vil jeg opsummere og evaluere projektet med henblik på det fortsatte arbejde med at etablere rammer for den digitale litteratur på de danske biblioteker.

Tomas Thøfner læser op fra AltingsA

BAGGRUND

Som angivet i den oprindelige ansøgning og understøttet af bl.a. (Larsen) er netlitteraturen og den digitale litteratur overset i bibliotekernes formidling, da bibliotekerne hidtil har fokuseret på litteratur i fysisk form og derfor har fokuseret på forlagsudgivelser.ⁱ Samtidig ændrer digital litteratur potentielt ved rollerne og relationerne i det litterære miljø, bl.a. i kraft af sit medium, måderne den skrives, distribueres og læses på og i forhold til henholdsvis forfatter og læserroller.

Allerede for tyve år siden forudså litteratur- og medieteoretikere som J. David Bolter, at computeren ville true bogen som medium – ikke kun i fysisk forstand, hvor datidens begreb om digital litteratur, hypertext, ville afløse bogen som medium, men også som optik og begrebsmodel (Bolter; Pold). Siden fulgte Internettets World Wide Web, hvor forfattere kunne – og kan – eksperimentere med netlitteratur, fx på netsteder som Afsnitp.dk, og senest har vi med Web 2.0 også mødt litterære eksperimenter og offentligheder på bl.a. blogs, twitter og Facebook. Aktuelt udgør mobile medier (telefoner, smartphones, tablets) et felt af muligheder for dels at skrive til folk via et mere intimt, personligt medium, som vi fx ser det i sms-litteratur, dels at inddrage byrum, steder og/eller skabe 'apps', dvs software, hvor brugeren/læseren kan interagere med digital litteratur. Det vil formentlig være et stærkt fokusområde for udviklingen de næste år.

Samtidig med dette har litteraturen som kunstart udviklet sig til i stadig højere grad at ville i dialog med sit publikum gennem oplæsninger, performances, utraditionelle udgivelser (artist books, small press), multimediale samarbejder med musikere, lyd- og

Digital litteratur og bibliotekernes nye roller

billedkunstnere, etc (cf Larsen). Endelig har e-bogen være lanceret i flere omgange og ser nu endelig ud til at have fundet fodfæste, samtidig med at fagtekster og videnskabelig litteratur emigrerer til elektroniske formater. Det er dog værd at bemærke, at e-bogen indtil videre er tænkt ud fra den traditionelle bogbårne litteratur og ikke understøtter den digitale litteratur. Man kunne således fristes til at sige, at digital litteratur er alt det, der ikke passer ind i en e-bog, hvilket leder mig frem til definitionerne af digital litteratur.

Jörg Piringers smartphone app *abcdefghijklmnopqrstuvwxyz*

DIGITAL LITTERATUR

Digital litteratur kan defineres på mange måder og forskellige former for definitioner kom på banen gennem Åbent Værk projektet. I den mest basale forstand er al litteratur efterhånden digital, da al litteratur i dag gør brug af computere gennem sin produktionsproces, men det betyder naturligvis ikke, at al litteratur tematiserer, udforsker, problematiserer, eksperimenterer med – eller på anden måde forholder sig indgående til det digitale, hvilket må være et krav for på en meningsfuld måde at kunne tale om digital litteratur. Som en måde at undersøge og definere den digitale litteratur har Åbent Værk projektet interviewet aktører i og forskere inden for digital litteratur samt afholdt en tænketank, hvor spørgsmålet blev diskuteret (interviewsene er tilgængelige på netlitteratur.dk, jeg bidrog i den forbindelse bl.a. med 10/11 teser om digital litteratur, se appendix) . Forud for camp-mødet d. 15. september blev diskussionen kondenseret til en pragmatisk definition med flg. fem punkter:

Digital litteratur er

1. værker der er født digitale
2. værker der gør særlig og bevidst brug af et digitalt medie
3. værker der kan ændre sig
4. værker der kræver brugerens interaktion for at de giver mening
5. værker der har fokus på sprog og har sprogligt overskud

Af disse punkter vil jeg vurdere, at man bør lægge særligt vægt på punkt 2 og 5, da punkt 2 må være en forudsætning for en meningsfuld definition og punkt 5 specificerer digital litteratur som værende litterær sprogkunst. Hvorvidt værkerne er dynamiske (3)

Digital litteratur og bibliotekernes nye roller

og/eller fordrer bruger/læserinteraktion (4) er ofte mere valgfrie elementer, fx er genererede eller 'fundne' tekster udgivet som bøger, som vi fx har set det fra Tomas Thøfner (*AltingsA*) og Christian Yde Frostholt (*Ofte stillede spørgsmål*) ikke nødvendigvis hverken dynamiske eller interaktive i deres endelige bogform, og i flere af AfsnitP værkerne er der heller ikke fokus på det interaktive, men de bør stadig henregnes til den digitale litteratur. Som yderligere karaktertræk kunne man endvidere tilføje, at digital litteratur ofte er multimedial, performativ og evt. kan inkludere koder og maskinskrift i sin sproglige eksperimenteren. I hvert fald arbejder megen digital litteratur med programmeringen og udformningen af værkets medieform som en vigtig del af sit udtryk – nogle gange er der decideret fokus på programkode som i fx code-works eller kodepoesi (Raley). Mest karakteristisk er dog nok, at digital litteratur er foranderlig, eksperimenterende og udforskende i forhold til sine medier og kontekster. Digital litteratur er ikke for fastholdere, hvilket er en særlig udfordring for en institution som biblioteket, men netop pga denne udfordring har den digitale litteratur også en særlig værdi for bibliotekerne.

DEN DIGITALE LITTERATUR OG BIBLIOTEKET

Umiddelbart kunne digital litteratur lyde besværligt og måske endda uvedkommende for biblioteket – en institution som er vokset frem med bogkulturen. Men selvom et så fleksibelt, levedygtigt og centralt medium for viden og litteratur som bogen nok ikke lige lader sig erstatte med den seneste digitale gadget, er det et ubestrideligt faktum, at digitale medier i stadig stigende grad trænger ind på bogens enemærker (og har gjort det de sidste 40 år). Ikke mindst

som vidensmedium og som hovedfigur for vores videnskabelige og erkendelsesmæssige tilgang til verden afløses bogen i stigende grad af digitale medier, hvilket naturligvis også påvirker litteraturen og den litterære kultur.

Dermed undergraves fundamentet delvist under bibliotekernes boghylder. Ikke at der ikke stadig i fremtiden skal være bøger og litteratur i bogform, bibliotekerne har jo bl.a. en litterær tradition at tage vare på og intet tyder på bogen forsvinder foreløbigt, men bibliotekernes litteraturformidling risikere at blive svækket af digitaliseringen, hvis den er for snævert knyttet til bogmediet. Den litterære kultur har bredt sig hinsides bogbindet, og bibliotekerne er en uhyre vigtig institution for litteraturen, kulturen – og i bredere forstand for demokratiet – og bør derfor følge med litteraturens, kulturens og samfundets digitalisering, hvor vi i høj grad mangler en institution for demokratisk offentlig debat af digitaliseringens kulturelle konsekvenser.

Bibliotekerne har derfor brug for den digitale litteraturs udforskning af de digitale medier og den digitale kultur. Den digitale litteratur eksperimenterer med mulighederne og udfordringerne i en litterær kultur, som ikke længere er defineret af bogmediet, og derfor leverer den digitale litteratur både i sin praksis, i sin måde at være litteratur og i dialog med den litterære tradition på, og i sin eksperimenteren med forholdet til læserne råstof til bibliotekets udviklingsproces. Desuden handler en litterær kultur – i bredeste forstand – i dag også om nettets betydning, copyright, ytringsfrihed, forandringer i tekstmedier, forfatter-læser relationer, privatliv, balancen mellem offentlige og kommercielle interesser, etc. Den digitale litteratur kan være med til at sætte vores digitale

Digital litteratur og bibliotekernes nye roller

medievirkelighed til debat og grundlæggende spørge til, hvad betingelserne og mulighederne er for at læse og skrive i dag. Ligesom den litterære kultur var central i at definere oplysningstidens centrale begreber om trykkefrihed, ytringsfrihed, vidensadgang, offentlighed og debat, har vi i dag brug for bibliotekerne som kultur- og litteraturhuse, der kan huse debatten om en digital oplysningstid.

LØSNINGSMODELLER

Hvordan kan bibliotekerne formidle en digital litteratur, som ikke forudsætter udlån, opbevaring og formidling af bøger? I udgangspunktet var løsningsforslagene centreret om nettet – en netportal, måske i stil med og i forlængelse af Litteratursiden.dk eller Palles Gavebod. På tænketankmødet blev der imidlertid sat spørgsmålstejn ved, hvorvidt det mest oplagte var at lave en ny netportal, og der blev desuden peget på mobile medier, facader og projektioner samt urbane rum som medier og rum for formidlingen af digital litteratur. Diskussionen pegede desuden på potentialet i at integrere den digitale litteratur i bibliotekets eget rum, således at almindelige lånere og brugere ville kunne få øjnene op for den digitale litteratur, men også for at fremme en proces, hvor bibliotekerne som institution og bibliotekarerne bredt får øje på den digitale litteratur og medreflekterer den i deres syn på biblioteket og dets fremtid.

Oplægget til campen blev i forlængelse af denne diskussion at diskutere og komme med ideer til en rumlig installation, som kunne integreres i bibliotekets rum. Der blev nedsat fire grupper, som skulle udarbejde rumlige skitser i en hurtig designproces. Processen lagde op til kreativitet snarere end realisme, men alligevel kom der en

række forslag, der pegede på tre vigtige og brugbare dimensioner af en sådan rumlig installation, der vil kunne stilles op i biblioteket og turnere rundt i landet – samt evt. fungere som biblioteksaktivitet i utraditionelle omgivelser. Jeg vil nedenfor uddestillere disse tre dimensioner af de fire ideer, som blev præsenteret på campen:ⁱⁱ

1. skab en oplevelse af digital litteratur, som adskiller sig fra den traditionelle skærmbase
2. synliggør publikums interaktion og understøt social læsning
3. gå i dialog med litteraturens og bibliotekets traditioner

Ad 1). Der blev fokuseret på inddragelsen af det rumlige, lyd og eventuelt 3D. Hovedpointen var, at publikum skulle have en oplevelse ud over den, de vil kunne få på deres pc og på nettet. Denne dimension skal naturligvis afstemmes med ønsket om at lave en installation, der er et generisk interface til flere (hvis ikke alle) forskellige værker inden for den digitale litteratur, hvorefter mange jo netop er skabt til traditionelle skærme. En løsning kunne være at arbejde med at indlejre skærme eller projektorer af digital litteratur i en spændene mediescenografi, men stadig fastholde, at den skulle kunne vise skærmbase digital litteratur. En anden løsning er selvfølgelig at lave eller bearbejde værker til en særlig installation. Det ville dog være på bekostning af bredden og langtidsholdbarheden.

Ad 2). Dette punkt drejer sig om det forhold der af (Larsen) opsummeres således: ”Forholdet mellem forfatter, værk og læser ændrer sig og bliver i stigende grad relationelt. De nye litterære tendenser er mangfoldige, kommunikerer på nye måder og udfordrer læseren.” (4) På campen var der ideer fremme om, at lagre og fremvise spor af andre læsers interaktion – evt. på et interaktivt gulv. På denne måde ville man understrege, at selvom læsning oftest

Digital litteratur og bibliotekernes nye roller

er en individuel aktivitet, så er biblioteket et socialt rum, hvor vi deler læseoplevelser og litteratur – undertiden deler vi også 'mærker' eller 'slid' i teksterne og bøgerne. Det kunne udvikles til et koncept for at dele læseoplevelser – evt. via spor og tags – og på denne måde kommentere litteraturen og guide andre læsere ved fx at implementere web 2.0 elementer (tags, deling, kommentering, anbefalinger, spor af aktivitet). Nogle værker lægger naturligvis også op til decideret medskabende og -skrivende læserinteraktion. I andre værker kunne man synliggøre, hvordan værket, nettet og måske biblioteket registrerer vores læsninger og dermed bidrage til en kritisk og oplysende diskussion af digitale netværks-teknologiers funktionsmåde.

En anden gruppe foreslog en række koncepter for at gøre selve læsningen til en kollektiv oplevelse, hvor læsere decideret skulle samarbejde om at læse teksterne, evt. således at teksterne kun kan læses, hvis flere læsere samarbejder i en fysisk installation. Endelig kunne man forestille sig koncepter for at dele læsninger med andre brugere andre steder, på nettet eller på andre biblioteker via installationen.

Ad 3). I forlængelse af tænketankens diskussioner og ovenstående diskussioner af den digitale litteraturs potentialer som udvikling af biblioteket er det vigtigt, at installationen går i dialog med bibliotekets og litteraturens traditioner. En gruppe foreslog en konkret installation, hvor kasseringen af bøger blev synliggjort og indgik på en måde, der forhåbentlig kunne give anledning til refleksion over den aktuelle medieudvikling; man skulle således ofre en bog for at se et digitalt værk. Andre ideer var at lade installationen række ud i bibliotekets rum, fx via 'poster' rundt omkring i

biblioteket, integrering af bibliotekernes elektroniske registreringssystemer i en oplevelseskontekst, eller ved at trække publikums bøger, lån og lånerkort ind i installationen. Endelig var der ideer til mere tematisk orienterede installationer, der fx kunne tage et emne som litterære (by-)rum eller landskaber op og tematisere, hvordan litteraturen har skildret og arbejdet med (by-)rummet eller landskabet historisk og aktuelt og fx sammenligne det med, hvordan digital litteratur aktuelt arbejder med (by-)rummet eller landskabet fx via smartphones (wikimaps, geotags, urbane spil og texting,, etc.).

KONKLUSION

Modningsprojektet Åbent Værk har været en enestående lejlighed til at samle en række aktører i det danske litterære miljø med interesse for digital litteratur med udgangspunkt i opgaven med at integrere den digitale litteratur i biblioteket. Projektet har vist, at tiden er moden til at tage de næste skridt og opbygge og afprøve løsningsmodeller. Den litterære kultur er i bevægelse, og flere steder i biblioteksverden er der stor og voksende interesse for udfordringen (cf Larsen). Derfor vil jeg klart anbefale et egentligt projekt i forlængelse af Åbent Værk. Samtidig med at jeg støtter anbefalingerne af at inddrage det fysiske biblioteksrum i formidlingen fx via en installation, vil jeg samtidig understrege nødvendigheden af en flerstrengt formidlingsstrategi, som også inddrager nettet og i et videre perspektiv mobile medier/smartphones og facader i en bestræbelse på at nå videre ud med biblioteket og den digitale litteratur, hvilket også anbefales og diskuteres af (Larsen). Endelig må man ikke glemme forpligtelsen til at indsamle og bevare den digitale

Digital litteratur og bibliotekernes nye roller

litteratur, som i dag i alt for høj grad hænger på ildsjæle, små grupper og enkeltpersoner og hvor væsentlige værker allerede er forsvundet og flere er truede. Kun en stærk institution som bibliotekerne kan varetage bevaringen og formidlingen – men jeg håber samtidig med ovenstående at have skitseret, hvordan det også kan være en vigtig udviklingsmulighed for bibliotekerne. Den digitale litteratur er kort sat ikke blot besværlig for at være besværlig eller genere bibliotekerne, men besværlighederne er sporene af den litterære kultur digitale udvikling – og derfor er sporene også vigtige at tyde og følge for et bibliotek i udvikling. Det er den digitale litteraturs potentiale – et potentiale for udvikling.

LITTERATUR:

Bolter, J. David. *Writing space the computer, hypertext, and the history of writing*. Hillsdale, N.J.: L. Erlbaum Associates, 1991.

Larsen, Dorte. *Formidlingen af nye litterære tendenser*. Århus: Århus Kommunes Biblioteker, 2010.
http://www.aakb.dk/files/att/afrapportering-projektet_nye_litteraere_tendenser-final.pdf

Pold, Søren. *Ex libris medierealistisk litteratur, Paris, Los Angeles & cyberspace*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2004.

Raley, Rita. "Interferences: [Net.Writing] and the Practice of Codework." *Electronic Book Review* 2002 (2002).
<http://www.electronicbookreview.com/thread/electropoetics/net.writing>.

APPENDIX

10/11 teser om digital litteratur

1. Litteraturen er en mediereflekterende kunstart, som skal sikres vidtstrakte/ubegrænsede muligheder for at udfordre og udforske sit medium, hvadenten det er bogen, nettet, computeren, byrummet eller nye koblinger mellem disse.

2. Computeren er en skrivemaskine. Man kan skrive litteratur med den, men den kan også skrives litterært. Eksempler på det sidste er fx kode poesi, live coding samt værker, der rummer poetiske eksekveringer. Digital litteratur, der forbliver på interfacets overflade og ikke også adresserer computerens skrift udnytter ikke computerens fulde potentiale og er ikke i dialog med computeren som medium.

3. Computeren består af lag af skrift og virker ved at skriftliggøre det, den kommer i berøring med, herunder lyd, billede, rum, netværk og interaktion.

4. Computeren skrift er multimedial og betjener sig ofte ikke af alfabetet. Derfor er tekst-billede-lyd-rum forhold noget, der kan skrives inden for, med og mellem. Måden man skriver på behøver ikke at være alfabetisk.

5. Computerens skrift er eksekverbar, dvs. det er en performativ skrift, der kan gøre noget uafhængig af menneskelige læsere.

6. Digital litteratur må arbejde for computerens læselighed.

Digital litteratur og bibliotekernes nye roller

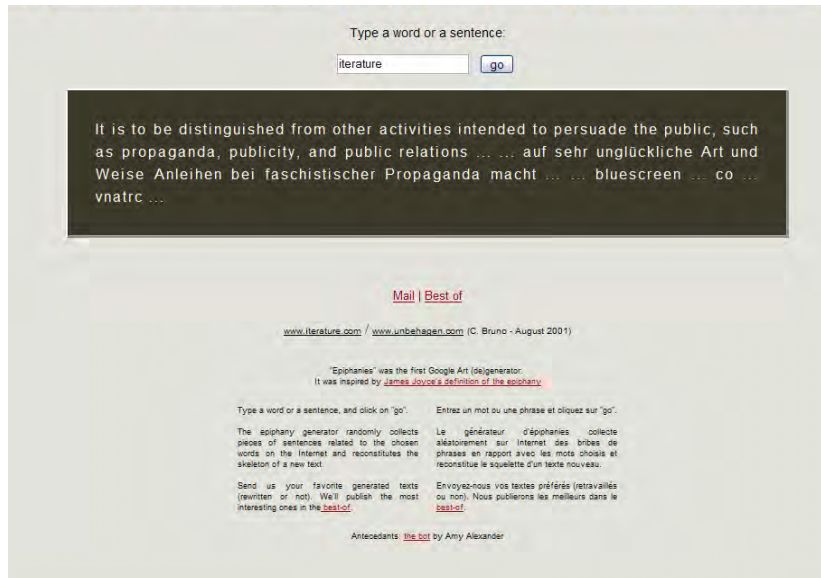
7. Digital litteratur kan skrive med og mod netværk, bureaukratier, strukturer, magt.

8. Computerens kode skal være entydig afkodelig for at kunne fortolkes af computeren. Den litterære skrift kan også være multisemantisk, åbne for fortolkningsfrihed, ironisk, humoristisk. Forskellen mellem den entydige meddelelse og den åbne sproglige fortolkning udgør den digitale litteraturs scene og spillerum.

9. God digital litteratur vil ikke finde sig i e-bogens fantasiløse begrænsninger.

10. Det der her kaldes digital litteratur vil i andre sammenhænge kunne kaldes musik, kunst, dramaturgi, spil, software. Eneste forskel er farven på lyden.

11. Computeren er lige så vigtig for vores tids tænkning som trykkepressen var for oplysningstiden. Diskussioner om copyright, intellektuelle rettigheder, åben kildekode og immateriel økonomi eller retten til at læse, skrive, redigere og citere er vor tids vigtigste kulturkamp.

Christophe Bruno: Fra <http://www.iterature.com/epiphanies/>

NOTER

ⁱ Allerede tidligt i *Åbent Værk* blev det klart, at den digitale litteratur var bredere end nettet og netlitteratur, og begrebet 'netlitteratur' blev udskiftet med digital litteratur. I international sammenhæng bruges termer som 'hypertext', 'interactive fiction', 'netzlitteratur', 'code poetry' som genrebetegnelser inden for digital litteratur og 'e-lit' eller 'electronic literature' (cf. Electronic Literature Organization, <http://www.eliterature.org/>) som generelle betegnelser. Jeg vil her bruge begrebet digital litteratur som en samlebetegnelse, der inkluderer de forskellige undergenrer.

ⁱⁱ Jeg vil ikke komme med en udfoldet præsentation af ideerne her, men i stedet uddrage de valgte dimensioner og iøvrigt henvise til netlitteratur.dk.

Skriftserie
Center for Digital Æstetik-forskning
darc.imv.au.dk

ISBN 87-91810-16-7